

REPÀS DE LA INDUMENTÀRIA A LES PRIMERIES DEL SEGLE XX A PARTIR DE LA COL·LECCIÓ DE POSTALS DE LA FIRA DE VILA-RODONA

Rosa Figueras Martín*

Resum

A partir del fons fotogràfic de les fotografies de la Fira de Vila-rodona de 1917 de l'arxiu fotogràfic Gavaldà, s'ha intentat fer una revisió del tipus d'indumentària que es portava a comarques a començaments del segle XX, moment en què els grans canvis —socials, econòmics, productius—, que ja s'anaven enunciant durant tot el segle XIX, es van anar consolidant.

Paraules clau: fira, indumentària, principis s. XX.

Abstract

From the photographic collection of the photographs taken in the Vila-rodona exhibition of 1917 contained in the Gavaldà photographic archive, this paper attempts to review the type of clothing that was worn in rural areas in the early twentieth century, when major changes —social, economic, productive—, which had been stated already during the nineteenth century, finally consolidated.

Keywords: exhibition, clothing, early twentieth century.

1. Estudi de la indumentària. Motivació

Destaquem l'estudi de la indumentària com un factor més que cal tenir en compte a l'hora d'aprofundir en el coneixement del moment a tractar.

Quan fem un estudi tècnic d'una peça de vestir podem saber amb quin tipus de teixit s'ha confeccionat, la seva construcció o lligaments; les mesures ens donen informació del tipus de silueta i ens ajuden a situar la peça, moltes vegades, en una etapa històrica determinada, però també podem fer un estudi de la peça des d'altres vessants.

La indumentària ens pot revelar moltes dades de la persona que la porta: el seu sexe, la seva posició en la societat i també podem saber quina funció o quina feina realitza.¹ La proliferació d'una mateixa peça o la d'un teixit concreten una determinada època, com va passar

* Rosa Figueras Martín és llicenciada en Història de l'Art i en Història Medieval per la Universitat de Barcelona. Professionalment vinculada al món tèxtil dins de l'empresa privada. El seu tema d'investigació se centra en els teixits històrics i en la història de la indumentària (rous@telefonica.net).

¹ Avui en dia podem parlar de la toga dels advocats. Peça de roba que els defineix com a tal.

amb el cotó a finals del segle XIX, ens pot explicar nous hàbits de fabricació i nous mitjans de comercialització i de distribució mercantil. En el moment que el present treball ens ocupa, la millora de les vies de comunicació van ser cabdals per als intercanvis i per a la difusió de noves maneres de fer. El mercat interior es va anar expandint amb les millores dels camins i de les carreteres, tot s'apropava més i es tenia coneixement de les novetats, que arribaven amb més celeritat als llocs, inclosos els més apartats. Aquestes circumstàncies van ser claus per al que s'ha denominat «democratització» de la indumentària. Tothom podia anar abillat amb els mateixos models de vestits, encara que en aquest moment la diferència la marcarien altres detalls, com la qualitat de la roba, el seu patronatge i la costura, i les diferents classes socials s'identificarien, entre altres trets, pel tipus de teixit amb el qual estaven confeccionats els seus vestits: sedes, llanes i lli per als més rics i teixits tradicionals com el cànem, la llana i el cotó per a la resta.

Podem considerar el gran valor didàctic que té la indumentària per a l'estudi de les diferents etapes de la història sempre que es disposi de fonts el més fidedignes possible.² En el cas que ens ocupa, per fer el repàs de la vestimenta que es portava a principis de segle XX en el Camp de Tarragona disposem d'una font privilegiada com és la fotografia. Un testimoni fidel tractat amb una veracitat i una precisió que podríem anomenar periodística, on es pot apreciar l'autenticitat del moment. Les fotografies capten els moments prioritaris i característics de la fira. D'una banda, en la fotografia núm. 4, de la zona del castell, ens mostra l'exposició del bestiar on feien els tractes els ramblers o firandants; de l'altra, la part de la plaça de l'església on hi havia tots aquells productes més propers al tema que tractem: el del teixit.

En les fotografies núm. 5, 7, 9 i 10 veiem parades que constaten la importància dels teixits i de les indumentàries en la fira, amb peces de robes per vestir el cos o la llar i accessoris i complements com gorres o mantes, peces que formaven part de la indumentària de molts dels assistents.

Volem fer una revisió de la indumentària del moment, analitzant les principals peces, les més portades i les que ho són menys, tot i que no deixen de ser importants. Ens mostren de manera testimonial el tipus de vestimenta que es portava en temps passats, i fan referència a una tradició que fins al moment havia perdurat molt de temps.

2. La fotografia com a font documental. La Fira

Les imatges captades en les fotografies³ ens serveixen per contextualitzar un fet important en la vida d'un poble. Les fotografies en proporcionen autenticitat, i més quan estan tractades de forma objectiva i deixen constància de l'esdeveniment. Ens mostra fidelment un moment important de la vida d'un poble com és la celebració de la fira anual, als voltants de l'1 de novembre, en aquest cas de l'any 1917. Els intercanvis, les transaccions, les relacions personals formaven part d'aquestes celebracions tan desitjades per totes les persones del poble,

² Llonch Molina (2010).

³ Onze fotografies de la col·lecció de Fototípia Thomas de Barcelona comercialitzada a Vila-rodona per F. Gavalda de 1917. Josep Thomas i Bigas va fundar l'any 1880 la Fototípia Thomas. Va col·laborar en revistes i en llibres com *Pèl i ploma*, *El Arte en España* o *La Il·lustració Catalana*. Els negatius fotogràfics de la col·lecció corresponen a altres autors que treballaven per encàrrec de la productora.

de la rodalia i de llocs encara més apartats. Tenim coneixement del cas de gent de la Baixa Segarra que aprofitaven la fira ramadera de Vila-rodona per vendre el bestiar que no podien mantenir durant l'hivern, i gent de la costa, d'Altafulla o Torredembarra, ramaders i pastors, que pujaven a proveir-se d'aquest bestiar que ells no tenien i que necessitaven.⁴

Aquestes transaccions ramaderes eren el motiu principal de la fira, però a la vegada la gran concentració de gent propiciava altres tipus de mercats paral·lels com podia ser el mercat laboral, perquè molts jornalers, temporers la majoria, o dides i criades anaven a la fira per veure si podien trobar feina o fins i tot un altre senyor que els pagués millor.⁵

Les fotografies tenen un caràcter documental, ens deixen un testimoni excepcional, ja que estan verificant un fet social, a manera d'un reportatge fidel, sense que la gent, el poble, s'adonés que era fotografiada. Els veiem en el seu medi i actuant amb tota naturalitat en el seu propi ambient. Per això la seva autenticitat. Només dues de les fotografies s'escaparien d'aquesta idea de naturalitat: la núm. 11, fotografia de l'alcalde de mas d'en Bosch, perquè sap que l'estan fotografiant, de fet està posant, i la núm. 6, al carrer Major, on els qui passegen estan posant davant del fotògraf, almenys els personatges que estan en primer pla. Però això no treu que deixin de ser documents excepcionals i molt interessants per tractar el tema que ens ocupa. En tractar-se de fotografies on es veuen moltes persones podem apreciar els diferents grups socials i els induments de cada grup: jornalers, menestrals, venedors...

Del recull de les onze fotografies, vuit són interessants per al nostre estudi, les que corresponen als números 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11. Les tres primeres, la 1, 2 i 3, són vistes del poble, però gairebé no hi surt cap persona, i si ho fan, estan molt allunyades i no es pot apreciar la indumentària que porten.

Tot i així, aquestes vuit fotografies, que centraran el nostre estudi, constitueixen un grup prou clarificador i il·lustratiu perquè ens mostren diferents espais de la fira on es concentren diferents tipus de públic, que van ensenyant les diferents peces de vestir característiques d'aquests moments, de les primeries del segle XX, en una població de l'interior de Catalunya, aparentment lluny dels centres d'influència de la moda com podien ser grans capitals com Barcelona o Tarragona.

Imatges que ens ajuden a veure i considerar les conseqüències principals dels grans canvis, econòmics i socials, que s'estaven produint, representats en els vestits de la gent que es passejava per la fira: predomini del cotó, vestits més pràctics en les dones, les bruses en els homes, les gorres...

3. Els teixits. Producció casolana *versus* producció industrial

Durant el segle XIX la majoria dels vestits estaven confeccionats amb teixits fets de manera artesanal, sense tenir en compte el cotó i la seda. Parlem dels teixits predominants: el lli, la llana i el cànem, els teixits tradicionals per excel·lència. En la majoria de les localitats existien telers casolans que treballaven i teixien amb aquestes fibres naturals. Els avenços de la indústria

⁴ Farnós i Ros (2010).

⁵ Carreras i Torra (2005).

tèxtil, amb la producció industrial dels teixits, van provocar la desaparició d'aquests petits artesans. A finals del segle XIX els teixits ja es fabricaven en sèrie.

A Vila-rodona es tenen notícies de finals del segle XVIII que ens parlen de l'existència de l'ofici de paraire, i de la seva progressiva decadència. Segons el qüestionari de Francisco Zamora de 1790, en la resposta a la pregunta 86 es diu que «[...] la industria más análoga al vecindario sería el oficio de pelaire, pues había muchos en la vila cosa de 100 años ha [...]», i en la resposta a la pregunta 97, que «[...] han decaído las fábricas de pelaire desde los años últimos de la próxima centuria».⁶

El paraire era l'artesà que s'encarregava de tots els processos de la llana, des del seu rentat fins a la seva filatura. Del tissatge se n'encarregaven els teixidors, de l'existència dels quals a Vila-rodona també en tenim notícies, seguint el qüestionari Zamora, reproduït per Arnabat en la revista LA RESCLOSA, on se'ns constata que en les darreries del segle XVIII hi havia pocs telers, i els pocs que hi havia eren per bastir les necessitats de la població. Només els pocs excedents que podien tenir es comercialitzaven.

Així ens ho indica la resposta 93 a la pregunta de quants telers hi havia. La resposta és: «Hai solo algunos telares de texedores de lino, únicamente para el lienzo que se consume en la vila.»

A Vila-rodona passarà el mateix que a altres pobles on aquests oficis, relacionats amb el món tèxtil, van anar desapareixent a mesura que la industrialització s'anava estenent arreu del país.

A finals del segle XIX i començaments del segle XX, la majoria de les peces de vestir que es portaven eren fetes a casa però teixides ja de manera industrialitzada, teixits que s'adquirien en mercats locals, comarcals o en la mateixa fira.

L'aparició de la màquina de cosir i la seva proliferació i assequibilitat a finals del segle XIX va facilitar la feina. El somni de gran part de les dones de comarques, a principis del segle XX, era aconseguir una d'aquelles màquines, i per això moltes d'elles van anar a la ciutat a servir per guanyar diners per aconseguir-les, i una vegada fets, tornar. La màquina de cosir, a part de facilitar la feina en la confecció de les pròpies peces de vestir de tota la família, a vegades a moltes dones els proporcionava diners extres fent treballs de costura externs. El vestit a mida, fet per un especialista, modista o sastre, va estar reservat per als més adinerats. A mesura que van passar els anys, amb la fabricació industrial i en sèrie de moltes de les peces de roba, sobretot les més senzilles, com les bruses o les faldilles, la gent més modesta va poder comprar-se la roba ja confeccionada.

La fira era, i és avui encara, un esdeveniment important per a la vila. El dret a la seva celebració va ser atorgat pel rei Joan I a finals del segle XIV, una fira agropecuària anual que se celebraria pels voltants de la festa de Tots Sants. Durant molt de temps el que s'hi va exposar i s'hi venia eren animals de càrrega; ho veiem en la fotografia núm. 4. Aquest era el reclam primordial de la fira, però també es pot veure en les diferents fotografies que els teixits per fer robes de vestir o per a la llar, o altres complements necessaris per a la indumentària del moment, també hi eren molt presents.

Les imatges permeten apreciar la importància que tenia en aquells moments tot allò relacionat amb el món tèxtil. Les fires eren, en molts casos, l'únic moment on aquella població

⁶ Arnabat (1999).

□ Parada de
llençols i mantes.
(Detall Fira 5)

que tenia menys possibilitats de moure's podia comprar part de les peces que necessitaven per a la llar o per a l'ús personal: teixits, roba interior, llençols per fer camises, mantes, llençols... La presència de moltes parades dedicades a això ens ho demostra. Els pocs pagesos dedicats tot l'any a teixir el que necessitaven per a la seva llar també aprofitaven els excedents que quedaven i els venien en aquest moment.

Crida l'atenció les parades muntades al costat de l'església, com les que veiem en la fotografia núm. 5, plenes de robes, mantes, robes blanques per a ús de vestir interior o de la llar, la majoria de teixits de cotó, llanes i lli, que també veiem en la fotografia núm. 10. (Imatge 2)

Teixits, abans, de producció casolana i que ara, amb els avenços tecnològics, la mecanització i la industrialització de la majoria dels processos productius van ser molt més assequibles a l'hora d'adquirir-los. A més, l'aparició de tints sintètics i la consolidació del teler de Jacquard a finals del segle XIX, va permetre que la majoria tingués accés a colors i estampats abans assequibles només per a uns pocs.⁷

⁷ Ginsburg (1993: 59-60). L'aparició dels tints sintètics a mitjan segle XIX va aconseguir nous tons de colors més sòlids.

□ Parada de mantes
esteses. (Detall Fira 10)

4. LA INDUMENTÀRIA DE PRINCIPIS DEL SEGLE XX

A principis del segle XX, es produeixen una sèrie de variacions en la indumentària a causa de la consolidació dels grans canvis que ja s'anaven enunciant a finals del segle XVIII i que es van anar desenvolupant al llarg del segle XIX. La industrialització produirà un trencament dels models de vida tradicional, canviarà les formes de vida i també afectarà les formes de vestir. Durant el segle XIX el cotó s'anirà imposant per a la confecció de tot tipus de peces de vestir en detriment de panys i sedes. Es generalitzarà l'ús de la roba interior blanca. Sorgiran nous tipus de comerços, i no només en les ciutats, en els quals els pagesos o gent de petits pobles podran abastir-se d'una gran varietat de teles que abans eren exclusives per als més adinerats, i, fins i tot, accedir a peces de vestir ja fetes, confeccionades.

La societat sofrirà un canvi: abans més fonamentada en la pagesia; ara, més industrial. La nova economia farà que es consolidin classes socials com la burgesia i en crearà de noves com és l'obrer, el treballador de les fàbriques. La seva manera de vestir característica influirà enormement la resta de la població. Com podem apreciar en les fotografies de la fira, les bruses i les gorres són els induments que més predominen en els homes. Aquesta vestimenta serà característica dels obrers a finals del segle XIX i ben entrat el segle XX, i es diferenciarien dels homes que porten vestit sastre i barret, com a mostra de distinció i poder econòmic, representats per empresaris, comerciants, càrrecs públics, terratinents...

El vestit masculí de tres peces —jaqueta, pantaló i armilla— va començar a fer-se extensiu a mesura que les necessitats dels homes van anar canviant davant les noves maneres de relacionar-se socialment. Cada vegada es va anar abandonant vestir de manera recarregada i sumptuosa, marcant jerarquies, com es feia en èpoques passades. Ara serà més sobri, més

auster, i es remarcarà d'aquesta manera uns altres valors com la serietat i la rectitud, valors essencials per donar credibilitat als nous tipus de negocis. Cap al 1870 el vestit sastre de l'home s'imposarà ja fins als nostres dies.⁸

A principis del segle XX, entre els homes s'entendran els pantalons llargs. L'ús de la brusa serà cada vegada més extens, així com el de les gorres, fins a convertir-se aquestes peces en quasi un uniforme de l'època. Jornalers, pagesos, menestrals... tots anaven vestits amb pantaló, camisa blanca o de colors clars, armilla en alguns casos, brusa fosca i gorra. El teixit primordial serà el cotó, però també es farà servir molt la llana i el vellut en els vestits jaqueta, que eren portats pels homes amb més poder adquisitiu, així com el barret, portat només per uns quants, que servia per marcar estatus.

Els guarniments en els vestits estaven destinats a les dones, però ara ja no tan exagerats. Els vestits típics de l'etapa modernista, on la varietat de puntes o randes i la combinació de diferents teixits en una mateixa peça eren imprescindibles, ara havien cedit el pas a un estil més auster, i això es veu reflectit en tota la societat. L'estil més recarregat i encotillat estava reservat, només, per a les grans senyores, les representants de l'alta societat, on era important fer una demostració constant del poder adquisitiu del marit. En definitiva, mostrar l'èxit empresarial.

Aquesta imatge de senzillesa, austeritat i comoditat afectarà de ple el vestuari femení. Les necessitats de la majoria de les dones estaven canviant ja a finals del segle XIX. Les activitats d'aquestes dones van començar a fer-se fora de casa; és l'inici de les dones sufragistes, començaven a treballar i per fer segons quines activitats necessitaven un altre tipus de roba, ja no tan recarregada.

Va aparèixer el vestit sastre, a semblança del vestit masculí. Aquest tipus de vestit va proliferar per la seva comoditat, la distinció que es veia en la dona que el portava i la senzillesa. Era molt elegant i molt pràctic i s'adaptava a les necessitats de la nova dona.⁹ Com podem apreciar en les fotografies estudiades, aquest vestit sastre apareix en moltes d'elles; per exemple, en la núm. 9 i en la núm. 10. En aquells moments estava completament estès a totes les capes socials, només es podia apreciar la categoria del que el portava per la qualitat dels teixits i per la qualitat del seu tall i confecció. Això era el que marcava la diferència, com ja hem apuntat abans.

4.1. PRINCIPALS PECES MASCULINES

Examinant les fotografies veiem peces que són característiques de principis del segle XX, encara que també descobrim un grup de personatges amb algunes peces que ens porten a temps més llunyans, resistint-se a desaparèixer. És en aquest moment concret quan conviuen peces noves amb altres de més antigues, i podem veure i identificar de manera clara qui porta cada una d'elles. Aquestes peces de roba més tradicionals les porten personatges de més edat o que viuen allunyats dels centres d'influència, en contrast amb les que porten els més joves i els més adinerats o els que tenen més mobilitat, com els comerciants.

⁸ Pena (2005).

⁹ Blanco (2008).

□ L'alcalde de mas d'en Bosch amb un vestit sastre amb les tres peces: jaqueta, armilla i pantaló, fet de pana gruixuda. El vellut dels pobres. Amb camisa, gorra i espardenyes. (Fira 11)

Repassem les peces d'indumentària que porten els personatges masculins, fent esment de les més tradicionals i de les més noves, aquelles ens porten a un nou estil, a una nova manera de vestir-se, que s'anirà generalitzant i que acabarà consolidant-se a mitjan segle XX i que farà desaparèixer totalment la indumentària que feien servir els nostres avantpassats.

El **vestit sastre**, compost de tres peces —jaqueta, pantaló i armilla—, que podem apreciar en la majoria de les fotos, molt acceptat avui en dia. En aquells moments, concretament pocs anys abans, es va institucionalitzar ben bé com uniforme de l'època. Tots els homes, si volien estar o aparentar ser elegants, l'havien de portar. Estava destinat a funcionaris, propietaris, comerciants... El tipus de teixit utilitzat per fer aquestes peces solia ser llana de bona qualitat o vellut. El vestit sastre també es feia servir cada dia; en aquest cas, de teixit més senzill com burell, pany fi, estamena de color negre o de color fosc o pana, considerada el vellut dels pobres.

La **jaqueta** —peça readaptada, tradició—, peça exterior. És una evolució de la casaca, del frac, la levita, peces que es van portar entre els segles XVII i XIX. No serà fins a finals del XIX quan es va instituir com a peça imprescindible en els armaris dels homes que volien reflectir elegància, serietat i sobrietat. A poc a poc es va anar estenent per totes les capes socials, però sempre marcant un estatus fins i tot dins de les classes més baixes. No tothom es podia comprar un vestit sastre, i quan es podia comprar, el feien durar ben bé tota la vida, i seria el seu vestit d'enterrament. Es diferenciava socialment el que portava jaqueta del que no. Avui en dia els rols han canviat, però portar jaqueta també és un símbol d'elegància i serietat.

El **pantaló llarg** —peça moderna—, peça exterior que apareix a Catalunya seguint la moda francesa en època de Napoleó. Al poble li costarà acceptar-la com a peça de vestir perquè la veien com una imposició, els recordava molt els invasors, i no serà fins a finals del segle XIX i principis del XX quan s'anirà assimilant en l'interior dels pobles i es veurà com una peça moderna que venia de la ciutat. Es convertirà en una peça de transició fins arribar a la indumentària més avançada, més actual. Es combinarà amb espadenyes, armilles, en algun cas faixes, mantes...

L'**armilla** —peça readaptada, tradició— és una peça intermèdia que va anar evolucionant i readaptant-se d'una altra peça, la jupa, d'origen senyorial i aristocràtic, que es feia servir durant els segles XVII i XVIII. És una peça intermèdia perquè sempre va per sobre de la camisa i per sota de la jaqueta o de la brusa. La part posterior de l'armilla a vegades era d'un altre tipus de roba, normalment de teixit més senzill i moltes vegades estampat.

La **camisa** —evolució d'una peça tradicional. Jaqueta, armilla i pantaló anaven acompanyats sempre d'aquesta peça de vestir. Originalment feta de llenç, es feia servir des de l'edat mitjana. Les camises anteriors, a finals del segle XIX eren treballades de manera artesanal. La roba es teixia en un teler proper, moltes vegades dins del poble, i després es cosia a casa. Sovint, per ser el llenç un teixit molt dur i poc dúctil, algunes de les parts d'aquesta peça, les que estaven més a la vista com el coll, el pit o les mànigues, es feien amb un lli més fi. Sempre de colors clars, blanc o cru. No tenien el davant obert, eren llargues i solien estar tancades; només portaven una pitrera amb una obertura que es botonava amb uns pocs botons. Les mànigues eren amples i acabaven recollides amb un petit puny que es tancava amb un botó.

Entrats ja en el segle XX, les que veiem en els homes de les fotografies són una evolució d'aquesta peça, ara ja confeccionades amb el nou teixit, el cotó, teixit en telers industrials, majoritàriament de color blanc, tot i que també es feien d'altres colors. Amb alguns canvis

importants en la seva forma, ara més curtes, amb el cos i les mànigues més estretes i obertes completament pel davant.

La **brusa** —peça nova, moderna—, peça exterior, és una de les peces de vestit més utilitzades en els homes en aquell moment, com ens el demostren les imatges de la fira. Destaca sobretot en la fotografia on s'exposava el bestiar, a la zona del castell.

Originàriament va ser l'indument que portaven els obrers de les primeres fàbriques; es posava a sobre de la roba que portava el treballador per protegir-se de les taques. Amb el temps, es va anar introduint al camp i es va convertir en una peça de vestir imprescindible per a jornalers, camperols, menestrals, artesans... Era una peça molt còmoda, barata i soferta. Feta, generalment, de cotó resistent i amb colors foscos: gris, blau, negre. Era folgada i estava oberta pel davant. Tenia un canesú que arribava fins al pit, on es recollia una peça molt ampla a manera de faldó que era la que li donava l'amplitud, i arribava als malucs o també per sota els genolls. Com a peça exterior que era, protegia la camisa i l'armilla que es posaven a sota.

□ Zona del castell on hi havia l'exposició del bestiar a la Fira. Plena d'homes vestits amb bruses. (Detall Fira 4)

□ Zona del castell,
homes amb la manta
penjada a l'esquena.
(Detall Fira 4)

La **manta** —peça d'abrigall tradicional. Utilitzada com a peça d'abrigall però també com a ornament. Antigament era un complement imprescindible dins del vestuari de la gent del camp, tant pagesos com pastors d'ovelles. Era utilitzada, a part de la funció primera que era per abrigar-se del fred, per dormir al ras fent de separació entre el terra i el cos, per protegir-se del mal temps —pluja o vent—, per transportar eines... El seu ús era tan extens que també servia com a ornament, i això ho podem veure en algunes de les fotografies, on apareixen homes abillats amb aquesta peça a mode de guarniment.

Són pocs els que la porten, possiblement pastors, però ens donen constància que fou una de les peces més utilitzades en la indumentària masculina en les zones d'interior durant molt de temps. També ens ho recorda la presència d'aquesta peça en moltes de les parades de teixits de la fira en la zona de l'església. Estaven teixides normalment en llana, i es feien servir els colors naturals de la llana —cru i marró—, encara que també podien ser de quadres o de colors blavosos.

El calçat més habitual eren les **espadenyes** —tradició—; era normal que a tots els pobles hi hagués un artesà especialitzat a fer aquest tipus de calçat. N'hi havia de diversos tipus, encara que en les fotografies de la fira veiem que prolifera l'espadenya dita catalana. Dins de les varietats d'aquest tipus de calçat, era la més moderna. Estava feta amb sola d'espart on anava cosida una empenya de llenç que cobria tot el voltant del peu formant la part principal

□ Homes amb
diferent calçat:
sabates
i espardenyes.
(Detall Fira 9)

del calçat.¹⁰ També podem apreciar **espardenyes de vetes** —tradició— i algun home amb **sabates** —tradició només per als més adinerats—, però són pocs. Per a molts homes adquirir un parell de sabates els suposava una important despesa econòmica; possiblement només en tenien un d'adquirir per a alguna ocasió molt especial, com ara el seu casament. Les aprofitaven al màxim, i només les feien servir en els moments més assenyalats.

Tots els homes, seguint una tradició remota, com a símbol de respecte, portaven el cap cobert. Destaquem la proliferació de la **gorra** —modernitat— amb visera com un nou complement per cobrir el cap en els homes que porten els nous temps. Accessori característic d'aquest moment adoptat, com passava amb la brusa, de l'indument típic dels obrers de les fàbriques que es va anar estenent a tota la geografia. Eren confeccionades en cotó o llana. El seu èxit és tan evident que en les fotografies es fa difícil veure altres tipus de peces cobrint el cap dels homes. Entre les parades de la Fira, a la part de l'església, podem veure'n una de molt vistosa dedicada a aquest indument, fet que ens demostra el reclam de la gent per a aquest tipus de peça.

¹⁰ Alcover i Moll (2000).

□ Parada de gorres al
començament del carrer Major.
(Detall Fira 7)

Veiem algun **barret** —tradició però només per a uns pocs— que és utilitzat especialment per homes que volen mostrar de manera més tradicional la seva categoria social, desmarcar-se i diferenciar-se de la resta. Aquesta peça és sempre portada amb el vestit sastre. Fet normalment en feltre o en pell. Amb tot, la modernitat venia marcada per l'ús de la gorra.

Si ens fixem detingudament en la fotografia núm. 8, veiem entre la multitud algun home que porta la peça característica de la indumentària catalana per excel·lència, la **barretina** —tradició— feta en llana. Són pocs però val la pena prestar-los atenció. Ens remunten a una etapa no tan llunyana on aquesta peça per cobrir el cap era portada per la majoria d'homes. N'hi havia de diversos tipus, depenent de les zones; en aquest cas són barretines planes o de garbí perquè estan doblegades sobre el cap i tombades cap a un costat.¹¹

Una de les peces que també hi podem veure i que no falta en la indumentària masculina és l'ús de **mocador** al coll. Era una peça que partint de la seva funció, eixugar la suor, entre d'altres, va passar a convertir-se en una peça gairebé ornamental. El mocador deixarà de portar-se per deixar pas a un altre tipus de peça amb funció purament decorativa i estètica

¹¹ Alcover i Moll (2000).

□ Home gran
amb barretina
i jove amb
barretina.
(Detall Fira 8)

com és la **corbata**, que començava a prendre força just en aquell moment. La podem veure en alguns dels senyors que passen per la Fira.

4.2. PRINCIPALS PECES FEMENINES

Repassem, de la mateixa manera, el que seria la indumentària de la dona característica d'aquest moment veient les fotografies de la Fira. Se'ns presenten diferents tipus de dones, totes representatives del moment històric que tractem.

De totes les fotografies destaquem la núm. 9 i la núm. 10 perquè ens mostren en una mateixa zona una representació del tipus de vestimenta que portaven les dones en aquells moments. D'una banda, podem veure peces de vestir que estan molt arrelades, que segueixen una tradició, sobretot en les formes, en la gent més gran o més de pagès, persones més allunyades dels centres d'influència de la moda; de l'altra, veiem altres peces que ens mostren, per la seva popularitat, que ja està del tot consolidat el canvi que es va anar gestant a finals del segle XIX i principis del XX en el vestuari femení. Aquestes peces, vestides per les dones més modernes, normalment més joves, i per les dones més acomodades del poble, arriben a través d'aquestes dones, que possiblement tenien més mobilitat i podien veure-les, comprar-les o copiar-les de les dones que passejaven per la ciutat o de les mateixes revistes especialitzades en moda que començaven a proliferar a causa de les millores de les comunicacions. La seva modista se la feia o també se la feia ella mateixa. Entre aquestes dones els models eren molt similars,

per no dir iguals. La diferència ve marcada, com ja hem anat dient, pel tipus de teixit, la seva qualitat, pel tall i la pulcritud en la costura.

Parlem primer d'una peça que, encara que no es veu, era portada per totes les dones. Imprescindible en la seva indumentària de la mateixa manera que passava amb la indumentària masculina.

L'ús de la **camisa** —tradició— era comú en totes les dones, ja des de l'edat mitjana. Era la peça de roba interior, la que estava més propera al cos nu. La feien servir també com a peça per dormir. Estaven confeccionades amb el mateix teixit que la dels homes, en llenç. Les seves formes eren semblants, peces molt amples. A finals del segle XIX la majoria ja eren fetes de cotó. Algunes podien ser sense mànigues, altres podien portar un brodat al voltant de l'escot i en els punys o un detall amb punta o randa, encara que aquestes camises es feien servir els dies especials. Sempre de color blanc trencat o cru.

Partint d'aquesta peça, a finals del segle XIX va aparèixer la **xambra** —modernitat—, similar a la camisa però més curta i amb mànigues estretes, confeccionada en percala, teixit de cotó fet ja en telers industrials o de drap de llana per als mesos més freds. Igual que la camisa, era una peça de vestir molt senzilla; com a detall ornamental podia portar unes tavelles i en la part de la cintura portar un cordill dins d'una sàgola —«jareta»— amb la qual quedava cenyida. L'escot era a la caixa sense cap tipus de coll, obertes pel davant, es tancaven mitjançant botons o gafets. Era una varietat de brusa portada per les que tenien pocs recursos econòmics.

Aquesta peça anava acompanyada de la **faldilla** —tradició—, normalment feta de percala o de drap de llana, els mateixos teixits que la xambra, amb colors molt soferts, foscos. Els

□ Dones vestides amb xambra
i faldilles de cotó. (Detall Fira 9)

□ Dones
portant *toquilles* i
mantellines.
(Detall Fira 9)

dies de festa, si es tenia possibilitats, tant xambra com faldilla podien ser de teixits més rics. Les faldilles que veiem en les fotografies són amples i porten tot el vol repartit al voltant de la cintura uniformement. A finals del segle XIX el vol es repartia concentrant-ne el volum més gran a la part del darrere, recollint la roba en molts plecs petits a manera de polissó. Es buscaven solucions imaginatives per seguir en certa manera les modes. Tant la xambra com la faldilla les veiem representades en les dones que estan en alguna de les parades de la fira, venent peces de roba, i en algunes dones que hi passen.

Com a peça d'abrigall algunes dones porten *toqueta* o *mantellina* —modernitat—, peces de llana teixida a punt que apareixen a finals del segle XIX, i altres també un *mocador al cap* —tradició. Els veiem en diverses dones, com en les venedores de torrons en la fotografia núm. 9. Les toquetes eren uns mocadors de punt, normalment de llana, que les dones es posaven sobre l'esquena i el pit. Podien ser quadrades o triangulars però la seva forma final sempre era de triangle a l'esquena amb les dues puntes sobre el pit al davant. Les mantellines tenien forma de capa petita que en posar-se a l'esquena oferien una forma rodona i no en pic com les toquetes.¹²

La major part d'aquestes peces es podien adquirir i comprar a la mateixa fira, on es pot intuir la seva exposició en algunes de les parades, o també al llarg de l'any en comerços locals o en alguna botiga especialitzada quan s'anava a la ciutat. Però, en molts casos, eren fetes

¹² Maneros i Aguarod (1996: 331-332).

i teixides per les mateixes dones i moltes, realitzades de punt amb agulles de teixir. És una peça que encara es troba en ús avui en dia.

L'ús del mocador al cap el veiem sobretot en les persones més grans, encara que també es veu en dones més joves que segueixen la tradició de cobrir-se el cap. No sembla una peça exclusiva d'un tipus de dona; a part de la seva funcionalitat, protegir-se del fred o vent, és una peça de guarniment. Una vegada més, depenent de l'estatus social, del nivell adquisitiu, estarà fet amb teixits més o menys rics, com de merí, per exemple. Portar aquest mocador es va posar molt de moda entre les dones del camp per tot el país a començaments del segle XX, com ens apunta Violant i Simorra en el seu llibre dedicat a la indumentària del Pallars, on també ens ensenya la manera com el portaven. Aquest mocador «[...] es duia doblat

□ Dona gran que porta un
davantal a l'alçada de la faldilla
llarga per sobre dels peus.
(Detall Fira 9)

en triangle, amb un doblec de fantasia a sobre del front, penjant els cornals cap a l'espatlla, i lligat a sota de la barba amb una llaçada a l'estil rus».¹³

Encara que no es vegi, hem de parlar d'una peça de roba interior molt portada sota les faldilles, els **enagos** —tradicional. Era una peça de roba interior com la camisa. Anava a sobre d'aquesta i per sota de les faldilles. Ajudava a donar volum a la faldilla, i depèn de l'època de l'any se'n posaven més d'una per abrigar-se.

Veiem en la fotografia núm. 9 algunes dones vestides amb xambra i faldilla que porten un **davant** —tradicional. Era la peça de roba que es posava sobre les faldilles per protegir-les i a vegades també es feia servir com un element ornamental més. Podien ser de la mateixa llargada de les faldilles, com podem apreciar en la fotografia, o més curts.

Confeccionats amb teixits forts i normalment foscos, sobretot els que es feien servir de diari. En aquest cas els porten les dones treballadores de la fira, les torroneres amb faldilles més curtes i davantals a la mateixa altura i de color blanc, o la senyora que és al costat de la parada de les mantes, al costat de l'església, que el porta tan llarg com les faldilles, per sobre dels peus. En la fotografia núm. 6 veiem dones que porten faldilles més curtes i davantals més curts que la faldilla, amb colors clars. En algun cas els porten guarnits, com veiem en la dona de l'esquerra. Devien ser venedores, criades o dides.

□ Dones més joves amb diferents davantals, aquí són més curts que la faldilla i contrastats. (Detall Fira 6)

¹³ Violant i Simorra (2000).

Les senyores benestants, pertanyents a les classes més acomodades, es feien notar perquè portaven una peça de vestir que definia entre d'altres el seu estatus, el **vestit sastre** —modernitat. A banda d'elles, també el veiem en altres dones de la fira, en les més joves, en les més modernes. Equivaldria al vestit sastre dels homes. Aquest vestit va tenir molt d'èxit a finals del segle XIX i, tal com passa amb les modes, a poc a poc es va anar estenent per totes les capes socials i les geografies. Marcarà un període clau en l'evolució de la moda femenina.¹⁴ Dóna a les dones una imatge d'elegància, sobrietat, confeccionat amb teixit de llana i en colors foscos i folrat amb cotó. Sempre es portava una brusa de color clar a sota de la jaqueta que feia de contrast i que afavoria molt la dona, confeccionada amb teixits fins com cotó, mussolina, crepè o chiffon. Podia portar colls grans que normalment descansaven en les espatlles. Moltes vegades estaven guarnides amb puntes als punys i al coll, les úniques zones que es podien lluir.

□ Senyores comprant a les torroneres que porten el vestit sastre. Amb color negre o molt fosc. (Detall Fira 9)

¹⁴ Casal-Valls (2012).

El vestit sastre era molt pràctic, i com que a simple vista era tan fàcil de copiar, es va anar estenent. El tipus de patronatge feia que quedés bé a totes les dones en general, joves o grans, indistintament de la seva constitució i del seu físic. Les jaquetes eren entallades, i descansant a l'alçada de la cintura sortien unes faldetes que feien que se'ls accentués encara més aquesta zona del cos. La silueta la marcava aquest entallament, i la jaqueta quedava assentada per un sistema de pesos de plom que es col·locaven a la vora del baix del davanter i de l'esquena. Les faldilles es van anar estrenyent i escurçant, cosa que feia més estilitzat el cos de la dona.

□ Dona que porta
un vestit sastre
amb faldilla amb
molt de volum.
Fent una barreja de
modernitat
amb tradició.
(Detall Fira 10)

□ Dona encotillada, remarcant la silueta d'«S» invertida. (Detall Fira 7)

Per comoditat, les dones treballadores ja començaven a portar les faldilles amples, però ja no amb tan volum i més curtes, per la cuixa. Ho veiem en les torroneres i en altres dones de la Fira a la fotografia núm. 6. A les dones de les classes benestants escurçar-se les faldilles els va costar una mica més, així com deixar l'ús de la *cotilla*. Aquesta peça de roba interior va començar a fer-se servir per influència de la moda francesa en la indumentària femenina durant el segle XIX i les primeries del XX. La cotilla era una peça que subjectava i ajustava els pits i estrenyia la cintura i els malucs, i feia visible aquesta silueta tan característica d'«S» invertida característica de finals del segle XIX i que es resistia a desaparèixer, ja avançat el segle XX, entre les dones de les classes més acomodades.

El vestit començava amb la seva democratització, i les dones de les classes més altes es resistien a deixar aquell costum, com feia la resta a causa de la seva incomoditat, la seva opressió i les malformacions que es produïen en l'interior del cos de la dona. D'alguna manera s'havien de diferenciar de la resta de dones.

Com a exemple de les noves modes que anaven arribant, veiem una dona jove, al marge esquerre de la fotografia núm. 10, on es pot apreciar que les faldilles que porta ja són més

□ Dona jove amb faldilla més curta
i amb menys volum. (Detall Fira 10)

curtes, són a l'altura de la cuixa i més estretes amb una camisa blanca ampla, no tan entallada. No es veu cap senyora tocada amb barret, només van amb el cap tapat les dones que porten el mocador de cap. En aquell moment el tipus de pentinat en les dones era uniforme, totes el portaven igual o molt semblant. El cabell pentinat cap enrere deixant el front totalment a la vista i cobrint les orelles, recollint el cabell enrere amb monyo. Normalment més alt en les senyores que en les pageses, i en elles el cabell no tan estirat, una mica aixecat.

Encara que en les fotografies no s'aprecia —les faldilles no ens permeten veure quin tipus de calçat porten—, sabem que les dones més acomodades portaven un tipus de sabata embotinada de color negre i sense cap tipus de guarniment, i espadenyes les dones treballadores. Aquestes sabates podien ser de diferents teixits o pells, com vellut o cuir, amb taló o sense.

4.3. EL VESTIT DE LA MAINADA

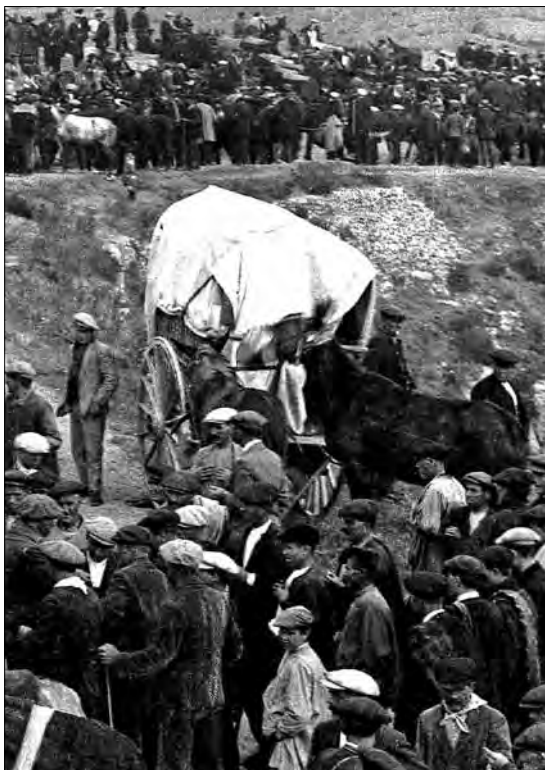
En els nens que apareixen en les fotografies podem distingir diferents tipus d'induments. Vestits tipus camisola, a mode d'uniforme de col·legi; llargs, per sota del genoll, per a les nenes, fotografia núm. 6, i un tipus de bates curtes per als nens més petits, fotografia núm. 9. Induments tots fets de cotó que feien la funció de guardapols.

Els adolescents van vestits iguals que els pares. En veiem alguns de vestits amb jaqueta i gorra, altres de vestits amb brusa i barretina, però el més freqüent és l'ús de la brusa llarga i la gorra a semblança dels grans.

5. REFLEXIONS

A partir d'una font documental tan fiable com són les fotografies de la Fira de l'arxiu de Cavaldà de 1917, hem fet un repàs de la indumentària en les primeries del segle XX en la Catalunya d'interior, concretament en un poble del Camp de Tarragona com és Vila-rodona. Aquesta repassada ens ha permès veure que en el moment concret que estem tractant, comença a veure's de manera més evident un auge en el tipus de vestimenta més funcional i més pràctic, seguint les pautes que anaven marcant els canvis que s'estaven produint en la societat.

A finals del segle XIX i principis del segle XX la indumentària, tant masculina com femenina, que es portava als pobles i a les capitals de comarca sofrirà uns canvis, i es produirà una substitució progressiva dels antics induments tradicionals per altres peces que, gràcies a la millora de les comunicacions i al desenvolupament econòmic i social, van anar expandint-se per tot el llarg de la geografia i equiparant-se cada vegada més al tipus de vestit que es portava a tot arreu. Som davant d'un procés que, a poc a poc, es va consolidant i que portarà una democratització en la vestimenta.

□ Adolescent vestit amb brusa i gorra com els adults. (Detall Fira 4)

❑ Parades on podem veure agrupades varis tipus de dones amb diferents induments: la venedora amb xambra, faldilles, i mocador de cap; la senyora amb el vestit sastre amb faldilles amb poc volum destacant la brusa blanca a sota i la dona més jove portant una camisa i una faldilla ja més estreta i més curta. (Detall Fira 10)

❑ Home representatiu de la manera de vestit del moment. Porta totes les peces característiques del moment: camisa, armilla o jaqueta a sobre la brusa de cotó a mode de guardapols, gorra i espardenyes. (Detall Fira 10)

És un moment de pas, de transició de peces de roba que són a punt de desaparèixer com a peces fonamentals dins del vestuari tradicional, com podien ser les mantes penjades a l'espatlla com a peça d'abrigall i guarniment en el vestuari masculí o les barretines per cobrir-se el cap o els mocadors de cap que portaven algunes dones. Moment de transició, també, de peces que aniran evolucionant per adaptar-se als nous temps i de peces que aniran apareixent com les bruses amples que protegien armilles i camises o les gorres que es van posar molt de moda en aquells moments entre les classes mitjanes i baixes tant en el camp com en la ciutat, seguint el tipus d'indumentària que portaven els obrers de les fàbriques.

Els teixits de factura casolana aniran desapareixent enfront dels teixits industrials. El fet de començar a produir a l'engròs va provocar que els preus s'abaratissin i molts teixits, com el cotó, van ser molt més assequibles per a tothom, encara que no de tan bona qualitat. Oficis que abans eren importants i necessaris dins de la comunitat, ara aniran desapareixent: filadores, teixidors, bataners, junt amb els seus edificis i instal·lacions, i es produirà un canvi en el paisatge del camp català.

Hi haurà una proliferació de peces fetes amb teixits industrials, com les bruses dels homes o les xambres i faldilles de les dones fetes en percala, un tipus de cotó més senzill. Els teixits predominants són el cotó per a l'estiu i la llana per a l'hivern, barrejats amb altres fibres que donaran diferents qualitats, més senzilles i assequibles per a la gent més humil i més bones per a les classes més elevades, i és just en aquestes variacions on es veurà la diferenciació social.

La modernitat estarà reflectida en les dones i homes de classe mitjana, representats en la fira per alguns comerciants, sobretot els que vénen de fora amb productes com les gorres o els teixits industrials més nous de la parada del costat de l'església, menestrals, jornalers... El predomini del passat, del tipus de vestimenta més tradicional, el veiem en les persones més ancianes i en les de menys poder adquisitiu, com poden ser algun pagès o algun pastor, i en persones a les quals els costa més adaptar-se als nous canvis.

Bibliografia

- ALCOVER, A.; MOLL, B. (2000). *Diccionari català-valencià-balear*. <<http://dcvb.iecat.net>>.
- ARNABAT, R. (1999). «Vila-rodona a finals del segle XVIII segons les respostes al qüestionari de Francisco de Zamora». *La Resclosa*, 3, p. 35-62.
- BLANCO CARPINTERO, M. (2008). «Traje sastre (ca. 1905)». Modelo del mes. Museo del traje de Madrid. <<http://museodeltraje.mcu.es/popups/03-2008.pdf>>.
- CARRERAS, A.; TORRA, L. (2005). «Mercados y red ferial en Cataluña a mediados del siglo XIX. Una aproximación a través del *Diccionario* de Pascual Madoz». *Història econòmica de les fires a Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Departament de comerç, turisme i consum, p. 149-155. <www.usc.es/estaticos/congresos/histec05/b10_carreras_torra.pdf>.
- CASAL-VALLS, L. (2012). *Del treball anònim a l'etiqueta. Modistes i context social a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Ed. Duxselm.
- DÀVILA CORONA, R.M.; DURAN PUJOL, M.; GARCÍA FERNÁNDEZ, M. (2004). *Diccionario histórico de telas y tejidos*. Castellano-catalán. Lleó: Junta de Castilla y León. Consejería de Cultura y Turismo.
- FARNÓS BEL, À.; ROS, I. (2010). «Jornades nacionals de patrimoni etnològic». *La protecció i conservació del patrimoni etnològic immoble*. Barcelona, 20-23 de novembre. Centre social i cultural de l'obra social de la Caixa. <www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/cultura_popular_nova_web/05_Publicacions_i_recursos/02_recursos_i_documents/01_documents_jornades/documents/arxiu/SD_JNE_08.pdf>.
- GINSBURG, M. (1993). *La historia de los tejidos*. Madrid: Editorial LIBSA.
- LLONCH MOLINA, N. (2010). «Los museos de indumentaria y el tejido de la cultura». *Her&Mus*, 5 (II), 3, p. 8-30.
- MANEROS LÓPEZ, F.; AGUIAROD OTAL, C. (1996). *Mujeres con sayas y hombres con calzón: indumentaria tradicional en El Maestrazgo y la Sierra de Gúdar (Teruel)*. Saragossa: Mira Editores.
- PENA GONZÁLEZ, P. (2005). «Gregorio Martínez Sierra. 300 años de traje masculino». Modelo del mes (marzo 2005). Museo del traje de Madrid. <<http://museodeltraje.mcu.es/popups/03-2005%20pieza.pdf>>.
- VIOLANT I SIMORRA, R. (2000). *Indumentària tradicional del Pallars*. Tremp: Garsineu Edicions.

Glossari dels principals teixits¹⁵

Relació dels principals teixits que es feien servir per fer les peces de roba que hem estat repassant. Es prioritza la mera descripció i les peces on es feia servir enfront de les seves característiques tècniques.

- *Batista*: teixit de lli o de cotó, prioritàriament blanc i molt fi, que es fa servir per teixir mocadors i roba interior.
- *Burell*: roba de baixa qualitat de llana i fil, gruixuda i de color negre o fosc.
- *Cànem*: fibra tèxtil d'origen vegetal més llarga, suau i resistent. La tela que s'hi elabora pot ser de diferents qualitats, de vegades molt aspra i d'altres, més suaus que el cotó.
- *Caixmir*: fil que es treu d'una raça de cabra especial que es cria al Caixmir, una regió del Tibet, i que es fa servir des de fa temps per fer xals.
- *Crespó* o *crep*: teixit de lli o de cotó, de llana o de seda gruixuda i amb superfície rugosa, estriada, que s'usa per a roba de taula i per a vestits de dona, especialment per fer els guarniments dels barrets o, en color negre, per fer els vestits de dol de les dones i les bruses.
- *Cotó*: fibra natural utilitzada per fabricar teixits suaus i permeables. El cotó és una fibra amb unes propietats úniques de durabilitat, resistència i absorció. A finals del segle XIX Catalunya destaca per la seva indústria tèxtil, especialitzada en el cotó i la llana, gràcies a la millora de les vies de comunicació, especialment el ferrocarril, i el seu baix cost. El seu ús es va estendre per tota la geografia i va provocar que moltes peces de vestir que abans estaven confeccionades amb els teixits tradicionals, llana o lli, ara es fessin amb aquest teixit, molt assequible per a tothom.
- *Espart*: fibra natural obtinguda de plantes gramínies amb les quals es feien les soles de les espadenyes i altres estris necessaris per a l'ús diari, com sogues, cabassos...
- *Estamenya*: teixit de llana assarjat denominat així per estar filat amb estam, una baga de llana llarga, fina i pentinada que servia per fer teixit de pany una vegada retorçat. Servia per fer molts dels vestits de les dones, així com robes per a la llar.
- *Feltre*: drap gruixut de llana, pèl o altres fibres, fabricat no a base de fils d'ordit o de trama, sinó compost de fibres embolicades confusament i adherides les unes a les altres, que s'obté pastant el conjunt de fibres i sotmetent-lo a l'acció de la humitat, de la pressió i a vegades de la calor. Serveix per fabricar barrets.
- *Llana*: fibra natural animal extreta del pèl de les ovelles. En distingim diferents qualitats: la molt fina, que procedeix de l'ovella merina, que es fa servir per a peces molt primes com mocadors o peces més importants i riques; qualitats més bastes, amb inferior qualitat, per fer panys gruixuts o baietes; o la de l'ovella xurra, més tosca i grollera, per fer un tipus de pany més bast.
- *Llenç*: varietat de teixit de lli molt gruixut que també pot ser de cànem. En les zones rurals moltes vegades és teixit pels artesans locals a partir del fil filat.

¹⁵ Dàvila Corona et al. (2004).

- *Lli*: fibra tèxtil vegetal amb la qual es fabriquen els teixits denominats de fil. S'obté dels talls de la planta *Linum usitatissimum* o de la seva varietat *Linum perenne*. Molt coneguda des de l'antiguitat amb moltes varietats. Destaca per la seva durabilitat.
- *Merf*: teixit de llana molt fi i prim. Fabricat amb llana merina extreta de la raça d'ovelles del mateix nom que es criaven a Espanya. Es feia servir per a peces especials en el vestuari femení com mocadors.
- *Mussolina*: teixit molt fi originàriament de cotó, després també de seda i llana. Molt transparent. És el nom que es dona a teixits lleugers, fins i transparents atribuïts a Mossul, ciutat asiàtica de Mesopotàmia on es fabricava. Es feia servir per fer vestits de dones, mocadors, cortines...
- *Pana*: teixit gruixut de cotó, molt semblant d'aspecte i textura al vellut però molt més bast i rígid. Denominat «el vellut dels pobres» perquè es filava en cotó en lloc de seda. Durant el segle XIX els vestits de pagesos, de gent treballadora, es feien en aquest teixit, així com els abrics i vestits de les dones.
- *Pany*: teixit de llana cardada. Hi ha panys llisos i panys creuats. Les propietats més destacables són la seva no-conducció de la calor i la seva permeabilitat. Servia per fer robes de vestir i altres usos. Es va convertir en el teixit de llana més comú.
- *Percala*: teixit de cotó, molt llis i molt atapeït, amb el qual es feien vestits de dona, bruses i robes per a la llar.
- *Seda*: fibra natural amb la qual els cucs de seda formen els seus capolls. Destaca per ser fina, prima i lluent.
- *Sedalina*: cotó merceritzat. Al cotó se li donava un tractament especial que consistia a abrillantar-li les fibres perquè obtingués una aparença de seda.
- *Vellut*: teixit originalment de seda peluda per un costat i llisa per l'altre. D'origen molt antic, va arribar a Europa durant l'edat mitjana. Es feia servir tant per als vestits dels més adinerats com per guarnir mobles, per entapissar.
- *Chiffon*: teixit lleuger de seda o cotó, molt suau. Utilitzat per a la confecció de mocadors, guarniments de vestits i llenceria.

Per als ornaments es feien servir:

- *Blonda*: un tipus de punta de molt bona qualitat amb la qual es guarnien les mantellines, peça de respecte i guarniment que es posaven les dones per anar a esdeveniments relacionats amb la religió. També es posava en vestits i en altres robes.
- *Galó*: un tipus de passamaneria teixida, molt forta i estreta. De seda, de llana o de fil d'or o de plata que serveix per guarnir vestits, barrets o gorres.
- *Puntes* o *randa*: teixit de malla fet a mà, de seda o de cotó. S'utilitzen per guarnir vestits, camises, bruses de les dones o l'aixovar. En un principi es feien a mà de forma artesanal, encara que, a poc a poc, el seu procés de fabricació també es va anar mecanitzant, i a finals del segle XIX i principis del segle XX ja n'havia moltes de teixides mecànicament.
- *Veta*: cinta teixida de baix preu que serveix per lligar, embenar i rivetejar —espardenyes de set vetes, lligar enagos, rivetejar faldilles...